

Мудринич С. Ю.,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛІВ ІЗ СЕМАНТИКОЮ СТАНУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена аналізу слів із семантикою стану в українській та англійській мовах на синтаксичному рівні. Проведено порівняльний аналіз основних формально-синтаксичних ознак слів категорії стану в зіставлюваних мовах. Основну увагу приділено аналізу синтаксичних функцій слів категорії стану в українській та англійській мовах.

Ключові слова: синтаксичний рівень, синтаксичні функції, формально-синтаксичні ознаки, відокремлене означення, невідокремлене означення, дієслово-зв'язка, безособове речення.

Статья посвящается анализу слов с семантикой состояния в украинском и английском языках на синтаксическом уровне. Проведен сравнительный анализ основных формально-синтаксических признаков слов категории состояния. Основное внимание уделяется анализу синтаксических функций слов категории состояния в украинском и английском языках.

Ключевые слова: синтаксический уровень, синтаксические функции, формально-синтаксические признаки, выделенное определение, невыделенное определение, глагол-связка, безличные предложения.

The article observes the analyses of the words with semantics of state in Ukrainian and English languages on syntactical level. The comparative analysis of the main formal– syntactical signs of the words of category of state in comparison languages is realized. The main attention is concentrated on analysis of syntactical functions of the words of category of state in Ukrainian and English languages.

Key words: syntactical level, syntactical functions, formal-syntactical signs, mark out attributes, not-mark out attributes, link-verb, impersonal sentences.

Аналіз слів із семантикою стану на синтаксичному рівні є складовою частиною комплексного розгляду дискусійного питання сучасного мовознавства про статус слів категорії стану. Проведення порівняльної характеристики основних формально-синтаксичних ознак слів категорії стану у зіставлюваних мовах – це ще один крок до пізнання мовних особливостей неспоріднених мов. Тому актуальними для сучасного мовознавства є дослідження, які дають змогу зіставити морфологічну будову неспоріднених мов. Метою статті є визначення формально-синтаксичних ознак слів категорії стану, на основі яких можна здійснити їх порівняльну характеристику. Предметом дослідження обрано формально-синтаксичні ознаки слів категорії стану в зіставлюваних мовах. Наукова новизна дослідження полягає у здійсненні порівняльної характеристики основних категорійних та формально-синтаксичних ознак слів категорії стану у зіставлюваних мовах.

В українській мові, як зазначають сучасні лінгвісти, слова категорії стану можуть вживатися в різних синтаксичних функціях. Першою і основною є функція головного члена односкладного (безособового) речення. Ця функція є диференційною ознакою, яка розмежовує станівники та інші частини мови [1], напр.: *Стало так просто й хороше з цією людиною (О. Донченко)* – слово категорії стану; *Вона пливла просто.. до берега. Там, на твердому ґрунті, вона.. задарма не віддала б свого життя (Ю. Смолич)*- прислівник, виступає обставиною до дієслова-присудка *пливла*.

Друга ознака – нездатність означати чи доповнювати інші члени речення, оскільки слова категорії стану виконують функцію незалежного компонента речення – головного члена односкладного (безособового) речення. Цим він відрізняється від омонімічних прислівників й прикметників, напр.: *Тихо, тихо в садку, наче од вітру, скринула хвіртка (М. Стельмах)*.

Третя особливість цих одиниць полягає у здатності сполучатися за допомогою прилягання зі зв'язкою *бути* та допоміжним дієсловом *стати* у функції залежного компонента – іменної частини складеного головного члена, напр.: *Як мені стало безпомічно, болісно, тяжко (П. Загребельний)*.

Ще одним показником є можливість мати при собі у функції залежних компонентів додатки, зокрема у давальному відмінку, обставини, інфінітиви, напр.: *В невеличкій хаті стало мирно, аж тісно (М. Коцюбинський)*. Присудок, який виражений словом категорії стану, сполучається з іменником і займенником, які стоять у давальному відмінку, напр.: *нам весело, йому спокійно, тобі смішно; Ні, сину, мені легко на серці (Ю. Мокрієв)*. До категорії стану приєднуються прислівники місця, часу, і особливо часто міри й ступеня, напр.: *зовсім погано, незвичайно прохолодно, дуже гарно; Дівчині стало дуже лячно, моторошно, вона ладна була залишити помешкання (М. Олійник)*. Означальні прислівники сполучаються з модальними словами та іменниками, напр.: *дуже жаль, так лень, дуже потрібно, цілком можливо; Тимоша взяла велика осмута (А. Малишко)*;

В англійській мові слова категорії стану вживаються у трьох синтаксичних функціях. Л. Піпаст виокремлює функцію предикативного члена складеного іменного присудка, де слова категорії стану поєднуються з різними дієсловами-зв'язками, напр.: *His interest in Henrietta Savernake grew stronger (A. Christie) (Його інтерес до Генрієтти Севернеїк зростає все сильніше)*, а також функцію об'єктного предикативного члена. У цьому випадку стан об'єкта дії передається словами категорії стану в функції предикативного члена до додатка, у більшості випадків при дієсловах зі спонукальним значенням, напр.: *“Very well, if you want to kill yourself, go ahead” (A. Cronin) (“Дуже добре, якщо ти бажаєш вбити себе, вперед”); “No, let me go alone” (A. Cronin) (Ні, дозвольте мені піти одному) [3]*.

І. Жигадло, І. Іванова, Л. Юфік поділяють думку Л. Піпаста й визначають третю функцію – відокремленого та невідокремленого означення, напр.: *Nye saw that she wanted to leave, but was afraid to admit it (A. Cronin) (Най бачив, що вона хоче піти, але боявся допустити це) [2]*.

Л. Піпаєт звернув увагу на характерні особливості слів категорії стану в англійській мові, і зазначив, що в більшості випадків вони не супроводжуються другорядними членами речення, не потребують просторової характеристики, їхнє лексичне значення не потрібно уточнювати за допомогою обставин. Він наполягає, що кожна група слів категорії стану вживається з тими обставинними словами, які їх характеризують [3].

Отже, можна підсумувати, що ця група слів, яка виражає фізичний стан особи: *awake* (не спати), *afloat* (на ногах), *asleep* (спати), *ill* (хворий), *well* (здоровий), вживається з прислівниками, що характеризують ступінь, частоту, інтенсивність стану, напр.: *fast asleep* (міцно спати), *half asleep* (дрімати), *wide awake* (остаточно прокинутися); *I wish that poor Strickland had been still alive* (S. Maugham) (Я бажаю, щоб цей нещасний Стрікланд і досі був живий). Слова категорії стану, як відмічає вчений, можуть бути одним із присудків в реченні з двома присудками, напр.: *Dr Contreras surmised she was afraid to go father in case she met any of people from the village* (S. Maugham) (Доктор Контрас висловив припущення, що вона боїться йти далі, у випадку, якщо вона зустріне людей з села) [3].

Здійснюючи порівняльний аналіз формально-синтаксичних ознак слів категорії стану в українській та англійській мовах, слід наголосити на таких рисах:

1. Функції головного та другорядного члена речення. Характерною синтаксичною особливістю слів категорії стану в українській мові є функція головного члена односкладного (безособового) речення, напр.: *Боязко мені, бо соромливий собі я вдався* (М. Стельмах), та безособово-предикативного члена в структурі іменного присудка, напр.: *Чогось-то їй стало млясо і нудно, і як подивиться на Василя, так так їй його жаль стане!* (Г. Квітка-Основ'яненко), тоді, як в англійській мові слова категорії стану можуть виконувати функцію предикативного члена складеного іменного присудка, напр.: *When he became aware of it, the faint grayness of dawn was playing on the curtain* (F. O'Connor) (Коли він став усвідомлювати це, неясний, сірий колір низу грав на фіранці), об'єктного предикативного члена, напр.: *"Leave me alone," she said, not unkindly* (S. Maugham) ("Залиште мене на самоті", – сказала вона не жорстоко); *him* (F. O'Connor), та функцію відокремленого і невідокремленого означення, напр.: *The thought of Cora, of her look, sad and lingering, as she stood alone by the gate, pierced him to the heart* (A. Cronin) (Думка про Кору, про те, як вона стояла самотньо біля хвіртки, проникала у саме серце (А. Кронін), можуть бути одним із присудків в реченні з двома присудками, напр.: *"I'm afraid I have to go on"* (A. Cronin) (Боюся я повинен продовжувати), та сполучатися з обставинами у складеному присудку, напр.: *She understood that he was not alone with his business* (S. Maugham) (Вона розуміла, що він не був самотнім з його професією), та можуть використовуватися як прості атрибутиви у позиції до або після іменника, який вони визначають, напр.: *The asleep dog was on the back doormat* (F. O'Connor) (Сплячий собака був на підстилці для витирання ніг).

2. Нездатність означати чи доповнювати інші члени речення. Оскільки слова категорії стану в порівнювальних мовах виконують функцію незалежного компонента речення – головного члена односкладного (безособового) речення, то вони не супроводжуються другорядними членами речення, не потребують просторової характеристики, їхнє лексичне значення не потрібно уточнювати за допомогою обставин. Якщо порівнювати українську й англійську мови, то в англійській двокомпонентність обов'язкова, що зумовлено фіксованим розташуванням предиката в конкретних типах речень, напр.: *It is hot* (Жарко), *It is cold* (Холодно) – присудок на другому місці. В українській мові немає фіксованого порядку присудка, який вимагав би постановки перед ним якого-небудь члена речення, це й пояснює відсутність вираження двоскладності в безособових реченнях, напр.: *Присмно, спокійно, радісно було комусь* (Леся Українка).

3. Посідання зі зв'язкою. Слова категорії стану в українській мові можуть використовуватися з експліцитною або імпліцитною зв'язкою (*бути, стати, ставати, зробитися*) у структурі головного члена речення та облігаторною (*be, become*) в англійській мові, оскільки двочленність є нормою англійського синтаксису. Саме зв'язка надає категорії стану значення часу, напр.: *Пливи і не журись, небоже! Уже тобі скрізь буде гоже* (І. Котляревський) – форма майбутнього часу; *Не знала вона, що було гарно, що було погано, що треба робити, що ні, що соромно, що не соромно* (Панас Мирний) – форма минулого часу; *Чого воно любо так стає на душі, легко на серці, як побачиш з-під снігу зелену травицю?* (Панас Мирний) – форма теперішнього часу; *Now... I'm afraid I need your help* (A. Cronin) (Зараз... Я боюся, що мені потрібна твоя допомога) – форма теперішнього часу; *Presently, after loud yawning, the natives went away to sleep, and Strickland and I were alone* (S. Maugham) (Незабаром, після гучного позіхання, місцеві пішли спати, тоді як Стрікланд і я лишились наодинці) – форма минулого часу; *"Sometimes I dare won't be alone at night"* (A. Cronin) (Іноді я наслідуюся не бути наодинці увечері (А. Кронін) – форма майбутнього часу. В порівнювальних мовах використання зв'язки *бути/be* в іменних присудках у різних часових формах більш поширене, ніж використання інших зв'язок *стати, ставати, зробитися, робитися / remain* (перебувати в колишньому стані), *keep* (залишатися в певному стані), *hold* (тримати), *rest* (перебувати), *stay* (залишатися), *continue* (продовжуватися). В українській мові, на відміну від англійської, зв'язка *бути* у формі теперішнього часу частіше буває відсутня, що дає право говорити про особливі моделі складеного іменного присудка з нульовою зв'язкою, однак дискусійним постає питання про те, вважати такі присудки складеними чи простими. В англійській мові слова категорії стану можуть зустрічатися в конструкціях з дієсловом-зв'язкою у функції предиката, притаманних підмету і додатку, напр.: *He was alive and now he was dead* (E. Hemingway) (Він був живий, а зараз він був мертвий); *Somewhat to her surprise she fell asleep and it was past three o'clock when the ringing of the telephone roused her* (A. Cronin) (До її здивування, вона заснула і це була четверта година, коли дзвінок телефону підняв її).

4. Здатність керувати відмінковими формами. В українській мові слова категорії стану керують здебільшого давальним відмінком, місцевим, рідше – родовим (з прийменником і без прийменника) та знахідним відмінком прямого об'єкта, напр.: *Йди постій біля клуні, а я тут посиджу: і тобі гарно буде, і мені славно* (М. Стельмах). В англійській мові слова категорії стану можуть приєднувати додаток з прийменниками: *of, to, with, at*, у формі інфінітива й підрядного речення, напр.: *"Can I be left alone with him for a little while?" she asked. "Only for a minute"*

(*J. Parker*) (“Можна мене залишити наодинці з ним, на короткий час?”, – спитала вона. “Тільки на хвилинку” (*Дж. Паркер*)

До категорії стану в українській мові можуть належати прислівники місця, часу, і особливо часто – міри та ступеня, напр.: *Дратують мене оті “парочки”, дуже заздрісно стає, хоч і чую, що це негарно, що недобре нарікати на свою долю* (*М. Коцюбинський*). В англійській мові слова категорії стану можуть визначатися всіма видами якісних прислівників: способу дії, міри та ступеня, підсилювальними, напр.: “*But I never am alone, even in an empty room*” (*J. Aldridge*) (*Я ніколи не буваю наодинці, навіть у порожній кімнаті*).

Отже, порівняльний аналіз синтаксичних особливостей слів категорії стану в українській та англійській мовах показує, що вони здебільшого дуже подібні. Зокрема, спільним є відсутність словозміни, синтаксична функція, вживання зі зв’язкою, аналітичне утворення вищо-часових форм, здатність керувати відмінковими формами.

Відмінності полягають у тому, що в українській мові слова категорії стану можуть використовуватися без зв’язки, тоді як в англійській, вона обов’язково повинна бути. Крім того, в українській мові в конструкціях з предикатами стану може бути відсутній суб’єкт стану, тоді як в англійській мові використовуються особові двоскладні речення.

Література:

1. Горпинич В. О. Морфологія української мови / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – 336 с.
2. Жигадло И. В., Иванова И. П., Иофик Л. Л. Современный английский язык – М. : И. Л., 1956. – 354 с.
3. Пипаст Л. О. К вопросу о категории состояния в английском языке / Л. О. Пипаст // Иностран. языки в школе. – М. : Учпедгиз, 1951. – № 5. – С. 13-23